

6. **Ерофеев В.** Время рожать: Сб.: [Текст] / Сост. В. В. Ерофеев. – М.: Зебра Е; ЭКСМО-Пресс, 2001. – 432 с.
7. **Немзер А.** Замечательное десятилетие: о русской прозе 90-х годов: [Текст] / А. Немзер. – М., 2003. – С. 242-274
8. Нина Горланова в журнале «Стороны света»: [Электронный ресурс]. – Заглавие с экрана. – Режим доступа: <http://www.stosvet.net/union/Gorlanova/>.
9. **Славникова О.** Rendez-vous в конце миллениума: [Текст] / О. Славникова // Нов. мир. – 2002. – №2. – С. 148-159.

Надійшла до редколегії 21.05.2009.

УДК 821.111 (73)

О. М. Данильчук

Миколаїв

ТВОРЧИСТЬ АРТУРА ХЕЙЛІ В КОНТЕКСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПРОЗИ США 60 – 80-х років ХХ століття

Обговорюється одна з причин популярності американського прозаїка ХХ ст. А. Хейлі серед масового читача. Акцентується увага на документальній основі його прози.

Ключові слова: біографічний твір, документальна проза, книга фактів, роман-репортаж.

Обсуждается одна из причин популярности американского прозаика ХХ в. А. Хейли в среде массового читателя. Акцентируется внимание на документальной основе его прозы.

Ключевые слова: биографическое произведение, документальная проза, книга фактов, роман-репортаж.

One of the reasons of the popularity of the American writer of XX century – A. Hailey among the mass readers is considered. The documental basis of his prose is highlighted.

Key words: bibliographical work, documental prose, the fact book, the novel-reportage.

Творчість Артура Хейлі і в радянські часи, і в пострадянський період досліджувалась мало, хоча є окремі статті, присвячені даному письменнику. Це роботи О. Мулярчика, О. Зверєва, Д. Затонського, В. Івашевої, В. Ковського, І. Новиченка, О. Донде, К. Долініної, С. Карамаєва та інших, проте носять вони переважно загальний характер. Існує багато невивчених тем, пов'язаних з творчістю цього автора. Спробуємо розкрити одну з таких у творчому доробку письменника. В даному випадку нас цікавить документальна основа його романів як одна із складових його успіху. Метою нашого дослідження є розкриття творчого потенціалу письменника, узагальнення його художньої майстерності та дослідження специфіки його творчості в контексті документальної прози літератури США ХХ століття. Ця проблема займає вагомим місце в розв'язанні питань докладного вивчення творчості Артура Хейлі та його позиції в світовій літературі. Пояснюючи факт популярності американського прозаїка, слід зазначити, що його творчість – явище саме ХХ століття. Займаючи особливе місце в історії розвитку суспільства, воно характеризується численними відкриттями в галузях науки, техніки й космосу. В 60–80-х роках цього століття різко зріс інтерес до документалістики, реального факту, невігданих героїв. До цього часу «серйозне мистецтво відмовлялося від зображення безпосередньо видимого й відчутного, або навіть узагалі нехтувало своїми інформативними функціями саме тому, що не мало

бажання змагатись із засобами масової інформації – газетами, кіно, радіо, телебаченням, – зазначав Д. Затонський. – Вважалося, що немає сенсу змальовувати в сучасному романі життєві реалії, оскільки ілюстрований журнальний репортаж, документальний кінонарис, телевізійне інтерв'ю розкажуть про них переконливіше, наочніше. В результаті „власне художнє“ поступово зосереджувалося на одному полюсі, а „власне інформативне“ – на іншому. Поряд з давно відомими „інформативними“ жанрами – мемуарами, розповідями про подорожі чи взагалі оповідями „бувалих людей“ – місце під сонцем стали собі виборювати жанри більш чи менш нові. Скажімо, „книга фактів“» [1, с. 156]. «Що сучасна література охоче використовує або імітує документ, ні в кого, здається, сумніву не викликає», – підкреслював вчений [2, с. 162]. «І в книгарні, й у видавничому світі літературі факту віддається перевага. Сьогодні вона, а не белетристика має більший потенціал віддачі, як інтелектуальної – для читача, так і фінансової – для автора, видавця, книгопродавця», – констатував І. Новиченко [3, с. 12]. «Документ увірвався на сторінки літератури, змішавши, здається, всі карти художності, учинивши їй суворий огляд і поставивши її в залежне становище відносно себе», – підкреслював І. Золотуський [4, с. 33]. «Документ набув самостійного естетичного значення», – наголошував П. Палієвський. [5, с. 421].

Серед різноманіття книжкової продукції 60–80-х років ХХ століття з'явилося безліч романів-репортажів, ліричних і публіцистичних есе, біографічних творів, книг фактів, небелетристичних романів. Перевага літератури факту на шкалі потреб і смаків широкої читацької аудиторії того часу майже ні в кого не викликала сумніву. «Ми – проти літератури вимислу, що називається белетристикою; ми – за примат літератури факту». [6, с. 34]. Література вимислу, яка була колись явищем історично зумовленим і суспільно-функціональним, перестала бути історично корисною й нести в собі соціальне навантаження. Людина науки, техніки, інженер, організатор суспільства стали головними героями творів прозаїків. З'явився новий епос – газета. Багато письменників починали як газетярі, журналісти, а потім ставали романістами. Чим же було викликано подібну документалізацію літератури й мистецтва у 60–80-х роках ХХ століття?

Процес наростання творчої потужності цього виду художньої продукції та її суспільної значимості, багаторазово прискорений явищами новітньої історії розвитку цивілізації, в цілому можна пояснити декількома причинами. По-перше, появу документальної літератури було викликано певними соціально-психологічними передумовами: здійснювалася науково-технічна революція, яка привела до розвитку засобів зв'язку, досконалості кіноапаратури, магнітофонів, фото- і телеапаратури. Все це не тільки сприяло фіксації подій, але й буквально штовхало до документалістики, давало надзвичайний фактичний матеріал, який робив фантазію безглуздою, а велику кількість найгостріших життєвих ситуацій і сюжетів – фактом.

По-друге, «не можна не враховувати й того, що читач змінився. Зріс його інтелектуальний рівень. Він став освіченішим, культурнішим, навчився багато в чому розбиратися сам, якщо йому правильно надавати ту чи іншу інформацію або представляти певний документ – забезпечувати поживу для його розуму. Внаслідок цього намітився загальний потяг до об'єктивності» [7, с. 259]. По-третє, в 60–80-х роках ХХ століття виникло питання очевидного відставання інформативного й аналітичного потенціалу художньої літератури. Читачеві в певній мірі не вистачало щоденників і документальних свідчень про маловідомі історичні події, які довгий час приховувались.

Авторитет і сила документа привели до того, що навіть «чисті» прозаїки не могли встояти перед спокусою замаскувати белетристику «під документ». Тож, межі між прозою й журналістикою стиралися. «Література факту продовжує ... успішно засвоювати інструментарій белетристики, одночасно й у белетристиці виявляються ознаки певної трансформації, які обумовлені саме привабливістю для читача літератури факту» [3, с. 11].

В 60–80-х роках ХХ століття документальна проза з'явилася і в США. В цей час в американському літературознавстві стійкою виявилася думка про кризу белетристичного роману, його деградацію. Докази, які висувалися прихильниками песимістичного погляду на розвиток даного жанру, були різноманітними й суперечливими. Та головною причиною, що сприяла розповсюдженню думки про його «смерть», виявилися бурхливі події 60-х років ХХ століття в Америці. Хвилювання, пов'язані з убивством президента Дж. Ф. Кеннеді й зростанням злочинності в країні, негритянські й студентські виступи, марш протесту проти війни у В'єтнамі – все це викликало появу різного роду публіцистичних творів, оснований на документальних фактах. Вони мали назву не "fiction" – «вимисел», а "faction" – «факт». Це зміцнило думку деяких критиків, що художній роман більше не відповідає вимогам часу. «Його місце повинні зайняти журналістика, публіцистика, тільки вони внаслідок своїх жанрових особливостей здатні встигати за стрімким рухом життя» [8, с. 145]. Полеміку, що точилася навколо жанру роману, відбив американський соціолог С. Крім у книзі «Струсни цей світ, розумнику», програмною заявкою якої стала назва сьомої її частини: "Newspaper is as literature, as a manual" [9, с. 339]. Прихильники «пророка електронної ери» М. Маклюєна пішли ще далі, вважаючи, що не тільки роман, але й друкована інформація взагалі не відповідає новому часу автоматики й електроніки. В такому дусі було написано й статтю Дж. Ньюфілда «Література руху» [10, с. 52–53; 103–104].

Соціальні потрясіння 60-х років ХХ століття, що обрушили на Америку лавину подій, проблем і питань, викликали не тільки зростаючу кількість книг, статей і публіцистичних нарисів, присвячених найгарячішим подіям життя країни, але й якісні зміни в національній літературі й журналістиці. Живий факт, документ прийшов на сторінки романів. Документальна проза посіла значне місце у творчості багатьох письменників. У середині десятиліття заговорили про появу «нового журналізму» як цілої течії, що має багато прихильників і послідовників. В антології «Новий журналізм», яку було видано в 1973 році одним з піонерів цього руху Т. Вулфом, поруч стояли імена відомих майстрів художньої прози Н. Мейлера, Т. Капоте, Дж. Херсі та журналістів Дж. Бресліна, Г. Таліса, Дж. Естерхаза, Дж. Сека, Х. Томпсона та інших. І хоча документальна проза практикувалася в американській літературі й до ХХ століття, це були лише окремі випадки, й подібний жанр трактувався як «низький» і вульгарний. У ХХ столітті подібний рід літератури став провідним.

Тож, появу документальних романів Артура Хейлі було викликано цілим рядом специфічних ознак даного явища. Письменник оцінив значення факту в сучасному житті людства і в одному із інтерв'ю на запитання журналіста, яким чином він досягає різючої точності опису виробничої обстановки, специфіки різних професій і що вважає головним у своїй роботі, він відповів: «Роль факту, документа в сучасному романі, на мій погляд, величезна. Ось чому, перед тим, як розпочати нову книгу, я рік займаюся дослідженням тієї сфери життя, про яку буду в ній розповідати... Я прагну правдиво

показати одну з проблем сучасного індустріального суспільства – проблему взаємозв'язків, взаємин, якщо можна так висловитися, людини й машини.

Я думаю, нинішнього читача цікавлять у книзі сюжет і факти сучасного життя. Я прагну того, щоб мої твори відповідали цьому читацькому інтересу» [11, с. 3].

Пояснюючи секрет успіху творів Артура Хейлі у читачів, й, зокрема, популярність його роману «Аеропорт» Г. Гуліа наголошував: «...роман читається із захоплюючою цікавістю. У чому ж справа? Мені здається, в точності, в досконалому знанні матеріалу. Читач сповнюється довірою, слухняно слідує за автором від однієї злітної смуги до іншої, від літака до літака, від пасажирського залу і вантажної служби й т. д.» [12, с. 15]. «Вміння письменника правдиво передавати атмосферу, в якій діють його герої-працівники аеропорту, службовці готелів чи клерки, – головна причина успіху Хейлі», – зазначалося в «Літературній газеті» [13, с. 15]. «Як я гадаю, секрет його популярності ... не в гостросюжетності (яка, втім, не шкодить успіху), а в документальності. Читати Хейлі так само цікаво, як розглядати фотографії, зняті в далеких краях, де ти не був. ... Його книги – белетризовані репортажі про різні сфери життя Сполучених Штатів ... В цьому їх пізнавальна цінність...», – підкреслював М. Стурра [14, с. 118].

Інтерес Артура Хейлі до різних галузей суспільного життя не випадковий: автор зосереджує свою увагу на тих сферах, які стосуються кожного. В романі «Остаточний діагноз» (1959) він звертається до сфери медицини. У творі романіст змальовує картину американського життя й сучасної лікарні, порушуючи надзвичайно важливу суспільну проблему: принизливу залежність лікарні від великого бізнесу, що за допомогою філантропічних пожертвувань через раду піклувальників та інших каналів впливає на охорону здоров'я. В даному випадку улюблена прозаїком тема «людини та її справи» розкривається в більш широкому морально-етичному та філософському аспекті. Як і в романі «Сильнодіючий засіб» (1984), в «Остаточному діагнозі» автор змушує замислюватися читача над такими важливими питаннями сучасності, як призначення медицини та обов'язок людей в білих халатах перед суспільством.

Читаючи «Готель» (1965) і «Аеропорт» (1968) читач може багато дізнатися про шеф-кухаря ресторанної кухні й роботу диспетчера, який приймає літаки, збагатитися відомостями про звички митників і проникнути за лаштунки побуту стюардес й авіапілотів, скласти уявлення про «секрети виробництва» зовсім не респектабельних членів суспільства: пасажира-безбілетника, професійного «злоджжки» й диверсанта-аматора. Письменник насичує оповідання різноманітними подробицями, цитує або викладає власними словами службові інструкції, що здалися б в іншому контексті секретними, а, порушуючи ту чи іншу нову тему – боротьба з контрабандою чи розгляд в американських судах скарг на гуркіт літаків, – завжди встигає повідомити й найбільш важливі історичні дані. Наслідки технічного прогресу були розглянуті автором у романі «Перевантаження» (1979), в якому він порушує також і проблему енергетичної кризи. В творі «Колеса» (1971), змальовуючи роботу найманого робітника на конвеєрі автомобільного заводу, прозаїк звертає увагу на питання расової дискримінації, а в «Міняйлах» (1975) показує тіньовий бік фінансової діяльності банків. Завершує Артур Хейлі свою творчу діяльність романом «Детектив» (1997), досліджуючи роботу поліцейських.

Тобто всі романи письменника захоплюють точним, достовірним зображенням мало кому відомої діяльності людини, діяльності, яку він змальовує детально, цікаво,

часом драматично. Всі його романи по своїй суті є документальними й містять у собі безліч цікавої інформації. Це, на наш погляд, і викликає неабиякий інтерес широкого кола читачів до творів прозаїка. На думку Г. Васильєва, «твори романіста мають ту силу яскравості й виразності, що залишає в пам'яті цілісне враження про героїв та події, осмислені й художньо відбиті письменником. А це одне з переконливих свідчень твору мистецтва, знак його життєвості й цінності» [15, с. 4].

Таким чином, причина успіху письменника серед читачів майже всіх країн світу полягає у фактографічності й документальності його романів, які, можливо, і не були б такими захоплюючими, без вдалого поєднання автором інформації та белетристики. Синтез документального і пригодницького (а саме це використовував Артур Хейлі у своїй творчості) не лише заповнив певну прогалину в літературному процесі 60–80-х років ХХ століття, але й створив новий жанр – документально-пригодницький роман. Саме в цьому і полягає вагоме значення письменника у розвитку американської і світової літератур.

Бібліографічні посилання

1. **Затонський Д.** Анатомія успіху: [Текст] / Д. Затонський // Всесвіт. – 1973. – № 7.
2. **Затонский Д.** Роман и документ: [Текст] / Д. Затонський // Вопр. л-ры. – 1978. – № 2. – С. 135–162.
3. **Новиченко И. Л.** Тяжкое бремя содержания: [Текст] / И. Л. Новиченко // Проблемы новейшей литературы США / Под ред. д-ра филол. наук, проф. К. А. Шаховой. – К., 1981.
4. **Золотусский И.** Лучшая правда – вымысел: [Текст] / Игорь Золотусский // Лит. обоз. – 1978. – № 2.
5. **Палиевский П. В.** Роль документа в организации художественного целого: [Текст] / П. В. Палиевский // Проблемы художественной формы «социалистического реализма». – М., 1971.
6. Литература факта: [Текст]: Первый сб. матер. работников ЛЕФа / Под ред. Н. Ф. Чужака. – М., 2000. – 283 с.
7. **Гинзбург Л.** Литература в поисках реальности: [Текст] / Л. Гинзбург. – Л., 1987. – 397 с.
8. **Беглова Л. Д.** Социальный роман США послевоенного периода и традиции пролетарского романа 30-х годов: [Текст] / Л. Д. Беглова // Литература США / Под ред. Л. Г. Андреева. – М., 1973. – С. 145–179.
9. **Krim S.** Shake it for the wold, smartass: [Text] / S. Krim. – N.Y., 1970.
10. **Newfield D.** Literature of the movement: [Text] / D. Newfield // Evergreen revien – 1967. – № 46.
11. **Хейли, Артур.** «Читатель – мой строгий судья»: [Текст] / Артур Хейли // Комсом. правда. – 1977. – 23 июля. – С. 3.
12. **Гулиа, Георгий.** У взлетной полосы. Несколько замечаний на полях романа Артура Хейли «Аэропорт»: [Текст] / Георгий Гулиа // Лит. газ. – 1971. – 24 ноя. – С. 15.
13. **Хейли, Артур.** На очереди роман «Деньги»: [Текст] / Артур Хейли // Лит. газ. – 1972. – 29 мар. – С. 15.
14. **Стуруа, Мэлор.** Познавательное чтение. Мнение журналиста: [Текст] / Мэлор Стуруа // Наука и жизнь. – 1973. – № 6. – С. 118–119.
15. **Хейли, Артур.** Колеса: [Текст] / Артур Хейли; пер. с англ. Т. А. Кудрявцевой и В. П. Котелкина; предисл. Г. В. Васильєва. – М., 1983. – 440 с.

Надійшла до редколегії 21.06.2009.